

ДАРКО МАРИНКОВИЋ*
Криминалистичко-полицијска академија
Београд

УДК: 343.9.02
Прегледни рад
Примљен: 20.03.2012
Одобрен: 20.05.2012

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ И ИЛЕГАЛНА ТРЖИШТА**

Сажетак: Илегално тржиште је, слично легалном, место или област у оквиру којег се обавља размена, производња, продаја и потрошња роба и услуга, с том разликом што је реч о забрањеним или строго регулисаним робама или услугама. Као и легални субјекти на државном тржишту, криминалне организације суштински делују на сличан начин на који то раде и законити субјекти на легитимном тржишту – обоје теже стицању профита продајом роба и услуга, уз коришћење оствареног профита да би платили људе који раде за њих. Дуги низ година организовани криминал је на илегалним тржиштима обезбеђивао коцкарске услуге и проституцију, док је у периоду прохибиције у САД тежиште фокусирано на снабдевање тржишта забрањеним алкохолним пићима. Данас се може рећи да организовани криминал претежно врши покривање криминалних тржишта наркотицима, оружјем, сексуалним услугама, деловима људских тела, дуванским производима и сл. Либерализација тржишта широм света, посебно простора Европске уније, довела је до слабије контроле транспорта људи и роба, као и до већих могућности за разне облике кријумчарења којима се илегална тржишта снабдевају. У раду је дефинисан појам и основне карактеристике илегалних тржиште, као и њихови најзначајнији облици – илегална трговина наркотицима, трговина и кријумчарење људи, незаконита трговина оружјем и кријумчарење и илегална продаја дуванских производа.

* darko.marinkovic@kpa.edu.rs

** Овај рад је резултат реализовања научноистраживачког пројекта под називом „Развој институционалних капацитета, стандарда и процедура за супротстављање организованом криминалу и тероризму у условима међународних интеграција”. Пројекат финансира Министарство просвете и науке Републике Србије (бр. 179045), а реализује Криминалистичко-полицијска академија у Београду (2011–2014). Руководилац пројекта је проф. др Саша Мијалковић.

Кључне речи: илегална тржишта, организовани криминал, трговина наркотицима, кријумчарење људи, трговина људима, илегална трговина оружјем, кријумчарење дуванских производа

Појам и основне карактеристике илегалних тржишта

Ако је опште прихваћен став да је *ratio* постојања и функционирања организованог криминала стицање богатства израженог у новцу, непокретностима или било ком другом облику материјалне користи, и то првенствено на незаконит начин, вршењем кривичних дела, онда из тога нужно произилази и да су те незаконите делатности по својој природи такве да обезбеђују остварење великих новчаних средстава, односно да имају изражену лукративну димензију. Дијапазон таквих делатности изузетно је широк и заиста би било незахвално покушати набројати их, у њиховом тоталитету, на једном месту. Хипотетички, све оно што може донети неку материјалну добит криминалним организацијама може ући и у њихов криминални опус, иако је тенденција да се у оквиру организованог криминала испољавају само оне незаконите делатности које се могу окарактерисати као високопрофитабилне.

Које су размере криминалне добити тешко да може бити егзактно утврђено. Ипак, експерти Међународног монетарног фонда (International Monetary Fund) процењују да профит који се сваке године оствари нелегалним активностима на глобалном нивоу приближно износи 500 милијарди долара, или, другим речима, таква зарада чини око 2% од укупног светског бруто друштвеног производа (*Council of Europe*). При томе се кријумчарење дрога и оружја налазе међу најпрофитабилнијим криминалним активностима.

Нелегално тржиште је место или област у оквиру којег се обавља размена, производња, продаја и потрошња роба и услуга које су забрањене или строго регулисане у већини земаља и/или од стране међународног права (Arlacchi, 2001: 15). Криминалне организације своје активности на криминалном тржишту изводе на сличан начин на који то раде законити субјекти на легитимном тржишту, због чега се њихове делатности неретко пореде са легалним пословима. Обоје теже стицању профита продајом роба и услуга, и обоје користе остварени профит да би платили људе који раде за њих. Новац се даље инвестира у куповину нових технологија и опреме, запошљавање новог особља и/или побољшавање постојећих људских ресурса да би се унапредила продуктивност. Они деле своја улагања на различита поља како би повећали про-

фите и проширили се на нова тржишта – географска или тржишта нових производа. Међутим, криминална и легална удружења се значајно разликују у модалитетима својих шанси и ризика. Криминална удружења могу да нуде илегалне услуге и робу, могу користити насиље, застрашивање и корупцију (Arlacchi, 2001: 16). Штавише, криминална удружења су способна омести своју конкуренцију инфилтрирајући значајна средства у легитимну економију, с обзиром да се могу ослонити на прљави новац. Легална удружења узимају капитал од банака плаћајући официјелне камате, што не чине удружења која користе криминални профит да би задовољила своје потребе за ликвидношћу и капиталом. Наравно, криминална удружења се излажу великом ризику у поређењу са субјектима који обављају легалне послове – чињеница да се понашају незаконито излаже их опасности од хапшења својих чланова и заплене капитала, као резултата акције државних органа задужених за сузбијање злочина.

Ретроспективно, илегална тржишта су се у прошлости највећим делом базирала на пружању коцкарских услуга или организовању проституције, да би се у периоду прохибиције у САД тежиште фокусирало на снабдевање тржишта инкриминисаним алкохолним пићима. Данас се може рећи да организовани криминал претежно врши покривање криминалних тржишта наркотицима, оружјем, сексуалним услугама, деловима људских тела, дуванским производима и сл., као и да највећи број ових активности спада у тзв. консенсуални криминал, што за последицу има и њихову изузетну прикривеност испољавања. Међутим, не треба сметнути са ума чињеницу да организовани криминал одређене активности предузима и у сфери легалног, законитог привредног амбијента и тржишта, у коме се пружају бројне могућности стицања великих зарада. На незаконито стечену добит по правилу се надовезују делатности прања новца (енгл. *money laundering*).

Последњих година јавља се тенденција да се незаконите активности организованог криминала прошире на нова тржишта, уз развијање нових и мање ризичних криминалних активности. У оба случаја ово се дешава због процене већих или мањих могућности за профитом и укљученог ризика од откривања и санкционисања, при чему се настоји да прво превлада другим. Наравно, разуман, односно не превише висок ризик од откривања и кажњавања је одлучујућа варијабла која оријентише криминалце у избору њихових активности. Технолошки развој у комуникацијама, укључујући телекомуникације, факсове и компјутерске мреже, експлозивни раст употребе компјутера у пословању, развој електронских система у банкарству и финансијским секторима који елек-

тронским путем пребацују огромне суме новца широм света огромном брзином – све ово представља чиниоце који омогућавају остваривање високе међузависности између појединих криминалних делатности и њихове интернационализације. Управо као што се легални послови шире као одговор на глобализацију тржишта, и криминална удружења такође теже развоју својих нелегалних активности на међународном нивоу, како би искористила раскорак између легалних система појединих држава у различитим деловима света, али и добила приступ новим тржиштима.

Ван Дајн (Van Duynе) истиче да организовани криминал представља резултат динамике илегалног тржишта: „Шта је организовани криминал без организовања неке врсте незаконите трговине, без продаје и куповине забрањених добара и услуга у једном организованом контексту? Одговор је једноставан – ништа” (Van Duynе, 1997: 203).

За делатност снабдевања илегалних тржишта одређеним робама или услугама од стране организованог криминала посебан значај има злоупотреба саобраћајног сектора. Европско заједничко тржиште и све већи обим превоза добара широм света отежавају пресретање и откривање кријумчарене робе. При томе треба истаћи да одређени фактори утичу на избор криминалних организација у сфери злоупотребе саобраћаја, укључујући врсту робе која се кријумчари, флексибилност и трошкове транспорта, као и процену ризика. Авио-саобраћај се, у односу на водени и копнени, рангира као последњи, с обзиром на то да су јединице товара који се њиме транспортују релативно мале. Ипак, роба која се у овом случају превози углавном је веће вредности, што даје подстицај за преваре у погледу плаћања пореза на додатну вредност. Све већи број авио-превозника са ниском ценом превоза (*low cost airlines*) и повећањем броја директних летова између ЕУ и Азије ствара могућности за повећање броја илегалних миграната који користе авио-саобраћај. Усвајањем Шенгенског споразума гранична контрола превоза лица и роба између чланица ЕУ је нестала. Као резултат тога, и кретање илегалних роба постаје знатно лакше. Употреба поморског саобраћаја од стране организованог криминала се повећава и може представљати велику претњу у будућности. Безбедносни проблеми у лукама озбиљнији су у поређењу са аеродромима. Компликована инфраструктура, одсуство заштитних баријера (ограда и зидова) и сл., отежавају адекватну контролу.

Неки од традиционалних злочина, као што је трговина дрогом, остају и даље веома продуктивни послови у оквиру организованог криминала. Међутим, захваљујући приличној законској унификацији ове про-

блематике у свету и високим запрећеним казнама, они су такође постали и веома ризични. Друге криминалне активности могу бити мање продуктивне, али укључују и мање ризика. Економски, односно привредни криминал спада у ову другу групу. У многим државама злочини, као што су преваре на високом нивоу, еколошки криминал и трговина људима, третирају се као мање друштвено опасни од стране законодавних органа, па су и кривичне санкције често блаже него, на пример, за злочине везане за дрогу.

Илегална производња и промет дрога

Статистички подаци указују на чињеницу да се и поред интензивно репресивног приступа у решавању проблема злоупотребе дрога број зависника широм света вишеструко повећао, као и број кривичних дела и прекршаја у вези са опојним дрогама. Према подацима Уједињених нација (*UN Office on Drugs and Crime – UNODC*¹), током 2005. године у свету је око 200 милиона људи најмање једном у протеклих 12 месеци конзумирало дроге, што чини 5% глобалне популације животне доби између 15 и 64 године (UNODC, 2007: 29–30). Процена UNODC о броју зависника – наркомана (енгл. *problem drug users*) за 2005. годину остаје непромењена у односу на претходну и износи око 25 милиона људи, или 0,6% светског становништва животне доби између 15 и 64 године.

Основни показатељи кријумчарских праваца јесу реализоване заплене дрога које се концентришу на одређеним путним правцима и непосредно указују на илегални проток ових супстанци преко појединих територија. Према подацима Уједињених нација, од укупно заплених опојних дрога у свету 1/3 се заплени у Северној Америци, 1/4 у западној

¹ Служба Уједињених нација за наркотике и криминал (енгл. *UNODC*) је светски лидер у мултилатералним напорима усмереним против злоупотребе наркотика и међународног криминала. Три камена темеља ове службе и радног програма УН су: 1) истраживање и аналитички рад усмерен ка повећању степена знања и разумевања проблематике злоупотребе наркотика и криминала повезаног са њом, те ширење базе података неопходне за доношење политичких и оперативних одлука; 2) законодавни оквир за помоћ државама у ратификацији и имплементацији међународних уговора, развоја домаћих законодавстава о наркотицима, криминалу и тероризму, и пружање услуга помоћи владама које слабије напредују на том плану и 3) техничка сарадња на терену, као помоћ државама чланицама у борби против наркотика, криминала и тероризма. Препознајући значај свеобухватних, прецизних и објективних података у области међународне контроле наркотика, Генерална скупштина УН је 1998. године дала UNODC мандат да објављује свеобухватне и усаглашене податке о проблему наркотика на светском нивоу, што је ова служба и урадила већ наредне године.

Европи, 1/5 у Азији и 1/10 у Јужној Америци. Као важне руте којима се илегално транспортују опојне дроге у свету нарочито се издвајају (UNODC, 2000: 33, 35):

- 1) опијати из Авганистана се кроз Пакистан, Иран и Турску Балканском рутом (са својим варијацијама) кријумчаре у земље Европске уније;
- 2) кокаин из андских земаља се транспортује за Северну Америку, нарочито САД, директно или преко Мексика и земаља Кариба, обалом Пацифика, кроз Венецуелу и/или Карибе упућује се за Европу, из Перуа и Боливије у Бразил, кроз западну и јужну Африку за Европу;
- 3) марихуана из Мексика транспортује се за САД;
- 4) хашиш из Марока кроз Шпанију иде у друге европске земље;
- 5) опијати из Мијанмара преко Кине кријумчаре се у Северну Америку, итд.

Највише заплена опијата (хероина и опијума) реализује се у Азији, што указује на чињеницу да се опијати највише и кријумчаре на овом континенту, одакле се даље упућују широм света. То је и природно, с обзиром на то да су у Азији лоцирани највећи узгајивачи опијумског мака и произвођачи хероина. Хероин се примарно кријумчари копном, а илегалне испоруке се најчешће реализују камионима. Убедљиво највеће заплене ове дроге протеклих година остварују се у Ирану, у граничним подручјима ове земље са Авганистаном.

Заплене кокаина су, глобално посматрано, доживеле експанзију у периоду између 2000–2005. године, да би од тада постигле уједначен тренд. Највећим делом су концентрисане у Јужној и Северној Америци, док остатак углавном отпада на европски континент. Нешто више од 60 % укупно заплењеног кокаина у 2009. години заплењено је у Јужној Америци, око 18 % у Северној Америци, односно 8 % у Европи. Заплене ван Америке и Европе су готово безначајне и чине само 0,3% у укупној маси заплењене дроге. Сами подаци о местима заплена индицирају да се пошиљке кокаина из ових земаља за САД најчешће шаљу морем.

Када је у питању биљка канабис и кријумчарење њених продуката, заплене лишћа марихуане реализују се широм света, док се хашиш и хашишово уље највећим делом плене у Европи, северној Африци и Блиском – Средњем истоку, што одговара подручјима њихове интензивне производње и конзумирања. Од укупне заплене лишћа марихуане у 2009. години, на Северну Америку отпада 70%, Африку 11%, Јужну Америку 10%, Азију 6% и Европу 3%. Заплене хашиша се готово у потпуности (око 95 % укупних заплена) реализују на подручју западне и централне Европе, Блиског и Средњег истока и северне Африке (UNODC, 2011: 197).

У последњој деценији XX века кријумчарење синтетичких дрога (нарочито амфетамина) проградило је из године у годину, тако да су, на пример, заплене *ATS* у 1999. години биле три пута веће у односу на претходну, а чак десет пута веће у односу на 1990. годину. Међу запленама реализованим у Европи доминирају заплене екстазија и амфетамина, да би у 2009. години дошло до великог скока заплена метамфетамина. У Северној Америци доминирају заплене метамфетамина и екстазија – у 2009. години је на овој територији заплењено 44 % од укупно заплењених количина метамфетамина (UNODC, 2011: 156). Значајне заплене амфетамина последњих година се реализују у земљама Блиског и Средњег истока, односно у подручју југозападне Азије.

Током протеклих деценија Европа је, поред САД, постала једно од највећих и најпостојанијих тржишта илегалне трговине дрогама у свету. Имајући у виду куповну моћ и број конзумента дроге, не само на западу већ и у централној и источној Европи, вероватно је реч о најпрофитабилнијем илегалном тржишту ове врсте у глобалним оквирима. У оквиру ЕУ (ЕУ15) верује се да између 1 до 1,5 милиона људи чине *проблематични корисници дроге*, укључујући 0,6 до 0,9 милиона интравенских наркомана, док Руска федерација са више од милион хероиномана представља највеће тржиште хероина (*EMCDDA*).² Стопа зависности у овој земљи (2,1%) је међу највећима у свету, а Русија има и највећу стопу заражености ХИВ-ом, која је у непосредној вези са интравенским коришћењем дроге (UNODC, 2004: 15). Кријумчарење дроге сматра се доминантном активношћу организованих криминалних група и примарним проблемом, бар у смислу броја пријављених случајева, у Албанији, Бугарској, Чешкој, Естонији, Финској, Немачкој, Холандији, Португалији, Румунији, Словачкој, Швајцарској, БЈР Македонији, Турској и Великој Британији. Бројке, када је реч о запленама, показују (UNODC, 2004: 14):

- 1) највеће заплене хероина су у Великој Британији, Италији, Турској, Холандији, Руској федерацији и Бугарској;
- 2) Шпанија одузима највеће количине кокаина, а за њом следе Холандија, Италија, Француска и Белгија;
- 3) Велика Британија, Белгија, Холандија, Немачка и Шведска одузимају највише *ATS*, укључујући екстази.

За кријумчарење хероина са Блиског и Средњег истока и из централне Азије, од фундаменталног значаја су тзв. Балканска рута и Пут

² Проблематично коришћење дроге се дефинише као интравенска употреба или дуготрајна/редовна употреба опијата, кокаина и/или амфетамина.

свиле. Велики проценат хероина који егзистира на илегалном тржишту централне и западне Европе стиже на своје одредиште једним од бројних огранака Балканске руте. Друга врућа тачка за кријумчарење хероина је путни правац из централне Азије ка западној Европи преко Руске Федерације, Белорусије, Украјине или Балтичких земаља (тзв. Пут свиле). Балканском рутом се, према подацима Интерпола, прошверцује приближно 80% наркотика (углавном хероина и морфија), који се затим пласирају на илегалном европском тржишту (Interpol, 2001). Главне земље заплене дуж овог пута у 2001. години биле су Турска, Бугарска, Мађарска, Италија и Словенија, а највеће заплене су реализоване на граничном прелазу Капитан Андреево, на бугарско-турској граници. Након изласка из Турске, Балканска рута се грана на два правца, северни и јужни, који се опет даље диференцирају на више праваца. С обзиром на своје место и улогу у кријумчарским путевима наркотика из југозападне Азије ка Европи, важни сабирни и дистрибутивни центри дуж Балканске руте налазе се у Мађарској и Бугарској. За разлику од прошлих година, када су земље кроз које пролазе илегални транспорти дрога биле поштеђене њиховог пласмана на својој територији, данас се велики део наркотика задржава и продаје и у овим земљама, па се оне нипошто не могу сматрати само транзитним подручјима. У новије време се издваја и један нови правац на Балканском путу опојних дрога – кокаин се поморским путем, из произвођачких региона у јужној Америци, допрема у италијанске, грчке и албанске луке, да би се преко Македоније, Србије и Црне Горе даље транспортовао у централну и западну Европу.

UNODC се посебно бави питањем удела организованог криминала у илегалним делатностима производње и промета опојних дрога. У циљу дефинисања величине и истрајности криминалних група у овим незаконитим пословима, предлаже се сагледавање пет тренутно доступних показатеља који могу бити корисни у ове сврхе (UNODC, 2007: 171):

- 1) удео великих заплена у укупној количини заплених наркотика;
- 2) разноврсност техника и путева који се користе у кријумчарењу;
- 3) национална припадност ухапшених лица у вези са запленама наркотика;
- 4) регионалне разлике у ценама и доступности дрога у земљама у којима се наркотици производе;
- 5) степен злоупотребе наркотика у транзитним земљама.

Тако се, на пример, одређени увид у степен организованости послова производње и кријумчарења наркотика може добити анализом извештаја националних полицијских служби о великим запленама (велика заплена – у једној заплени проналази се велика количина дроге, *прим. аутора*). При томе се полази од претпоставке да мале заплене не указују

на умешаност великих организација, односно да велике заплене могу указати на криминалне актере који су добро организовани, многољудни и новчано јаки. Групе које могу приуштити себи да инвестирају у појединачне пошиљке наркотика које вреде неколико стотина милиона долара вероватно су велике и крајње професионалне. За разлику од тога, било која особа са мањом свотом новца и одговарајућим познанством (везама) може купити и покушати да прокријумчари наркотице, скривајући их на неком комерцијалном авионском лету. Могуће је да привремено удруживање појединачних, независних криминалних актера може довести до обезбеђења новца и одговарајућег модуса за кријумчарење дрога, на пример, једног контингента кокаина из Јужне Америке преко Кариба и Западне Африке у Европу, али је вероватније да ће такве операције бити у организацији и под контролом великих и софистицираних организација које већ дуже време постоје и послују. Са друге стране, велики број мањих заплена не искључује и постојање већих криминалних организација у овим делатностима. На пример, у скорије време, Холандски Антили су били главна транзитна земља у ланцу кријумчарења кокаина до Европе, помоћу лица која су кокаин преносили у свом телу (дебелом цреву). Међутим, мора се упозорити да одсуство великих заплена не искључује постојање великих синдиката инволвираних у ове послове. Могуће је да се велике пошиљке штите снажним коруптивним механизмима тако да се и не откривају, односно да заплене малих количина и индивидуалаца представљају свесну жртву у циљу скретања пажње или уклањање ситне конкуренције како би се успоставио апсолутни монопол.

Допунски индикатор степена организованости илегалне производње и промета дрога јесте национална припадност ухапшених када дође до заплена наркотика, посебно када се заплене реализују у земљама крајње дестинације. У том смислу, ако ухапшени потичу из земаља у којима се наркотици производе, то може указати да групе које су умешане у ове послове имају удела у свим ланцима незаконитог процеса, од узгајања до дистрибуције, што на крају указује на висок степен организованости. Висок степен учешћа грађана транзитних земаља у ухапшеним, са друге стране, указује да је дрога током транзита препродата. Иако могу постојати и друга објашњења, ово указује да групе умешане у ове активности немају довољно средстава да пребаце робу до својих крајњих одредишта, па то указује да је *међународни* ток, у ствари, само збир *националних* токова наркотика.

Можда звучи изненађујуће, али Светски извештај о дрогама из 2007. године (UNODC, 2007: 1–2) истиче да је светски проблем нарко-

тика у све већој мери почео успешно да се ограничава. Производња и потрошња канабиса, кокаина, амфетамина и екстазија се на светском нивоу стабилизује – са једним изузетком – константно увећање производње опијума у Авганистану. Овај пораст наставља да угрожава безбедност земље и глобалну посвећеност напорима усмереним против злоупотребе опијума. Ипак, чак и у Авганистану, производња опијума је концентрисана и одвија се у малом броју јужних провинција где је власт централне владе тренутно ограничена, а побуњеници настављају да се богате трговином опијума. Укупна површина под засадама опијума у 2006. години била је 201.000 хектара. Ово је знатно више од претходне године (повећање од 33 %), иако је и даље испод нивоа у 1998. години (238.000 хектара), као и неких 29 % мање од максимума који је остварен 1991. године (282.000 хектара). Због већих засада опијума у Авганистану, глобална производња опијума је данас већа него деведесетих година прошлог века.

Трговина људима

Трговина људима се, после илегалне трговине наркотицима и оружјем, сматра најисплативијом делатношћу организованог криминала, која само у Европи доноси профит од неколико милијарди долара годишње (Ghrib, 2002: 31). Илегални приход од трговине људима и њихове експлоатације је баснослован, а његово стицање не представља велики ризик за организоване криминалне групе, као што је то случај са трговином наркотицима или оружјем. Механизам ове делатности у оквиру организованог криминала разрађен је до детаља, а све с циљем максимизирања профита, односно минимизирања губитака у његовом остварењу.

У литератури се може наћи веома широк распон процена о броју жртава трговине људима у свету. Према подацима Међународне организације за миграције (*International Organization for Migration – IOM*) из 2000. године, између 700.000 и 2.000.000 људи, првенствено жена и деце, обухваћено је мрежом трговине људима (IOM, UN, 2001: 46), док амерички извештај о трговини људима из 2007. године, ослањајући се на податке Међународне организације рада, истиче да у свету сваког тренутка има око 12,3 милиона људи који су у присилном или ропском раду, принудном раду деце и сексуалном ропству (Department of State, 2007: 8). У истом извештају се наводи да друге процене о броју жртава трговине људима широм света обухватају дијапазон од 4 милиона до 27

милиона лица, те да око 800.000 жртава трговине људима годишње прелази међудржавне границе, да приближно 80% међународних жртава трговине људима чине жене и девојке, док малолетници чине око 50% укупног броја жртава. У *IOM глобалној бази података о трговини људима (The IOM Global Human Trafficking Database)*, у 2010. години је било регистровано око 16.000 жртава трговине људима, у више од 90 земаља широм света, којима је пружена одређена врста помоћи (IOM, 2011: 252). Други подаци истичу да је током 2001. године широм света између 700.000 и 4.000.000 жене и деце куповано, продавано, транспортовано и држано против своје воље у ропском односу, као и да тамна бројка износи чак шест милиона жртава годишње (Мијалковић, 2005: 121), док се према подацима америчке обавештајне агенције CIA у свету налази око 27 милиона људи у неком од видова ропског положаја (Николић, 2004: 290–295).

Трговина људима је веома профитабилан илегалан посао који обезбеђује значајне приходе не само особама које реализују или организују превоз или прекогранично (легално или илегално) кретање људи, већ и много више оним који у земљама дестинације експлоатишу жртве трговине људима. Према проценама *IOM*, трговина људима и разни облици експлоатације унутар ње, на глобалном нивоу достижу годишњи профит од око 32 милијарде долара, од чега се 15,5 милијарди долара профита оствари у индустријализованим земљама, односно 9,7 милијарди у Азији (International Labour Office, 2005: 55). Ако се такви подаци упореде са процењеним бројем жртава трговине људима, долази се до закључка да једна жртва трговине људима годишње оствари приход од 13.000 долара за особе које их искоришћавају, односно 1.100 долара месечно. Друге процене указују да се трговином људима само у Европи стиче противправни приход између 7 милијарди и 13 милијарди долара годишње, од чега око 7 милијарди долара само од проституције жртава (Данаилов, 2001: 2), односно да се на глобалном нивоу, сексуалном експлоатацијом остварује годишњи профит од око 60 милијарди евра (Dusch, 2002: 109). Криминалне групе које се баве овим активностима имају ценовник по коме наплаћују сваку своју услугу предузету у процесу трговине људима. Тако нпр, успешно врбовање лица за илегалан улазак у земљу плаћа се са 2.000 долара; онај ко спроводи лица са фалсификованим исправама кроз царинарнице и полицијске контроле наплаћује 55.000 долара по особи, од чега 15.000 долара даје као мито чиновнику граничне службе; набављање фалсификоване путне исправе вреди 10.000 долара по комаду; сваки чувар илегалних миграната при њиховом транспорту до места дестинације добија 5.000 долара по тури; водич који илегално преведе

преко државне границе на територију САД друго лице, своју услугу наплаћује око 20.000 долара (Zhang, 2000: 753, 756, 761). С друге старне, трошкови криминалних група у реализацији ових активности су минимални – свега 10% од илегално стеченог профита проституцијом издваја се за издржавање сексуално експлоатисаних жртава, док се 20% тог профита користи за подмићивање полиције (Бачановић, 2002: 157).

У пракси су идентификовани одређени путни правци, односно руте које се најчешће користе за транспортовање жртава у међународној трговини људима. Када је реч о Европи издвајају се следећи путни правци (Europol, 2001: 15):

- *Балтичка рута* – из Русије и балтичких држава копном до обале, а потом воденим путем (трајектом, бродом) до скандинавских држава, затим ограничено путовање копном директно за Финску и северну Шведску;
- *Северна рута* – из источне Европе преко Пољске, Мађарске и Чешке Републике до Немачке, а потом у Скандинавију (ова рута се користи и као завршница путовања за мигранте који авионима стижу са Далеког истока, из Африке и Јужне Америке);
- *Централна рута* – из централноевропских држава добро развијеном путном мрежом (аутопутева) и међуградским путничким услугама, води до Аустрије и северне Италије;
- *Централна балканска рута* – из кавкаских држава, Азије и југоисточне Европе преко централнобалканских држава и Мађарске до држава Европске уније;
- *Јужна балканска рута* – из кавкаских држава, Азије и југоисточне Европе преко Молдавије, Румуније и Србије или Бугарске, Македоније и Албаније, односно Италије и Грчке у земље Европске уније;
- *Јужна рута* – из Западне Африке преко Алжира и Марока, бродом преко Гибралтар у Португалију или Шпанију и
- *Западна рута* – из Централне и Јужне Америке у Европску унију, преко Ибеијског полуострва (овај пут се такође користи и као финални део пута миграната који авионима пристижу са Далеког истока, Африке и Јужне Америке).

Балкански пут трговине људима, на чијем се раскршћу налази Србија, односно Београд, састављен је из три велика правца: *првог*, који иде преко Београда јужно, ка Космету, Македонији, Црној Гори и Албанији, рутом Београд – Пожаревац – Ниш- Лесковац – Врање – Бујановац – Приштина – Скопље и даље према Грчкој, Албанији и Италији; *другог*, који иде западно, према Босни трасом Београд – Шабац (или Мали Зворник) – Бијељина – Брчко – Тузла и *трећег*, који води северно, ка Италији међународним аутопутем Београд – Суботица – Мађарска – Аустрија – Италија (Болоња, Венеција, Милано) (Мијалковић, 2005: 184).

Иако постоје многи облици експлоатације унутар трговине људима, у Европи већину жртава чине жене и девојке, које се експлоатишу у сексуалне сврхе (Council of Europe, 2004: 22). Како Европљани троше милијарде евра годишње на проституцију и остале комерцијалне сексуалне услуге, трговина људима је веома уносан посао. Тржиште комерцијалних сексуалних услуга сматра се главним покретачем сложеног механизма трговине људима. Стога није случајно што се већина жртава нађе у сектору проституције, док је удео „сексуалних радника” који илегално мигрирају све већи. У једном броју земаља проституција служи као улазна тачка за организоване криминалне групе у дату област. Извештаји безбедносних агенција из Руске Федерације то сликовито илуструју: „Неколико макроа може да се досели контролишући одређени број жена, успостављајући своју територију, или менаџер може да изврши притисак на неколико независних макроа да плаћају заштиту или скупљају новац од свих макроа који раде у тој области” (ИОМ, 2002: 15). На тај начин, појединачни макрои или мање криминалне организације се повезују са већим организацијама кроз разне облике изнуда, тако да морају да плаћају заштиту како би наставили да и даље обављају свој посао. То се односи како на домаћу, тако и на инострану трговину људима од стране руских криминалних организација. Домаћа трговина укључује девојке (често малолетне) из сеоских области, које се регрутују за индустрију секса у урбаним центрима. Како би олакшали међународну трговину људима, руски криминалци отварају лажне фирме у земљама које су им дестинација, па затим шаљу позивна писма путем којих завршавају потребне визе (ИОМ, 2002: 16).

У многим земљама трговина људима се и даље сматра проблемом илегалних миграција. Импликације таквог схватања по жртву су такве да се њој одбија заштита и подршка, а органи безбедности се радије одлучују на њихову депортацију него дугорочно истраживање овог вида криминала. Тиме се може објаснити чињеница да широм Европе има прилично мало истрага у области трговине људима, посебно када је реч о трговини људским органима као његовом најекстремнијем облику.³

³ Бивши главни тужилац Хашког трибунала Карла дел Понте (Carla del Ponte) 2008. године је издала књигу *Лов – ја и ратни злочинци (The Hunt: Me and Military Criminals)*, у којој истиче да је током рата на Косову 1999. године одређени број Срба отет, одведен у Албанију где су им вађени органи ради продаје, а потом убијен. Тужилаштво за ратне злочине Србије покренуло је у марту 2008. године истрагу о трговини органима Срба и других неалбанаца на Косову и северу Албаније, на основу навода из поменуте књиге дел Понтеове. Према наводима из књиге, отети Срби су одвођени у тзв. жуту кућу у месту Бурел, на северу Албаније, где су им вађени органи. Тужилаштво је до августа 2009. године идентификовало више од 10 жртава, као и извршилаца – припадника нека-

Кријумчарење људи

Један од савремених облика кријумчарења (пored оружја, аутомобила, генетског материјала, нуклеарног материјала и сл.), који заузима значајно место у илегалним делатностима криминалних група јесте и кријумчарење људи. Кријумчарење људи представља посредничку делатност којом се олакшава илегалан улазак у земљу преко националне границе, уз сагласност лица која су предмет, односно објекат кријумчарења.⁴

ИОМ наводи да 10 до 15% од укупног броја миграната у свету, који је у 2010. години процењен на 214 милиона, налази у илегалном, односно нерегуларном статусу (*ИОМ*, 2011: 29), док истраживања у САД процењују да је у 2010. години у овој земљи било око 11,2 милиона илегалних миграната (*Yen*). У Европској унији је у периоду од 2005–2007. године око 1,4 милиона људи лишено слободе због незаконитог боравка у ЕУ, од којих је скоро 760.000 депортовано из Уније (*ИОМ*, 2011: 121). У 2008. години је процењено да у ЕУ-27 борави између 1,9 милиона и 3,8 милиона илегалних миграната, што чини 7% до 13% од укупног броја миграната (*Hamburgisches WeltWirtschaft Insitut*, 2008). Бројке о легалним и илегалним мигрантима у свету, са аспекта наше тематике, од посебног су значаја, с обзиром да се међу њима, посебно међу илегалним мигрантима, налази велики број оних који постају жртве трговине људима.

Експанзија кријумчарења људи је великим делом подстакнута увођењем веома рестриктивних имиграционих политика у државама Западне Европе током осамдесетих и деведесетих година XX века, што је створило потражњу за услугама криминалних група које су организовале илегална пребацивања из једне земље у другу (*Paoli & Fijnaut*, 2006: 317). Број потенцијалних муштерија кријумчара, као и жртава трговине људима, нагло се увећао сломом социјализма у источноевропским земљама и распадом Совјетског Савеза, што је довело до могућности слободног кретања око 400 милиона људи. Кризе у другим деловима света, од афричких земаља до Ирака, Авганистана и Источног Тимора, такође су увећале број потенцијалних имиграната, у

дашње ОБК, те прибавило велики број доказа – изјава сведока, фотодокументацију, извештаја *UNMIK* и сл., који говоре у прилог сумњи да је на Космету постојала трговина људским органима. Августа 2009. године портпарол *EULEX*, Ламфалуси (*Lamfalusi*), изјавио је да је истрага у вези са случајем наводне трговине људским органима на Космету и северу Албаније у току и да истражитељи још трагају за доказима.

⁴ О феномену кријумчарења људи и његовом супротстављању код нас Мијалковић, С. (2009): *Супротстављање трговини људима и кријумчарењу миграната*, Београд.

исто време када је развој и унапређење саобраћаја олакшао њихово кретање. Како би изашли у сусрет потражњи за илегалним пребацивањем из једне земље у другу, преступници су развили разноврсне методе кријумчарења људи, чије су цене у већини случајева прилично високе. Поред тога, често су и сами услови транспорта илегалних миграната нехумани и високоризични, тако да су у бројним незгодама, посебно на мору, такви услови имигранте коштали сопствених живота.

У Европској унији кријумчарење људи представља политички обојено питање и налази се на самом врху дневних проблема већ извесно време, између осталог и зато што је у вези са њеним проширењем, слободним кретањем људи и приступом тржишту радне снаге, али и ксенофобијом и расизмом. Према извештају Савета Европе, све већи број европских земаља пријављује криминал у вези са кријумчарењем људи, уз наговештавање снажне улоге криминалних група и мрежа и све софистицираније начине кријумчарења, као и сарадњу различитих локалних криминалних група дуж путева кријумчарења. Тако, на пример:

- 1) Бугарска остаје транзитна земља за илегалне миграције из Турске за Грчку и Италију преко Србије, као и за Мађарску преко Румуније;
- 2) у Хрватској кријумчарење људи представља категорију са највећим бројем случајева везаних са организованим криминалом;
- 3) у Чешкој се кријумчарење људи сматра једним од најпрофитабилнијих тржишта организованих криминалних група и мрежа;
- 4) у Немачкој је у 2003. години забележен 61 случај кријумчарења људи са 1.321 осумњиченим лицем;
- 5) у Италији је истраживање указало да операције кријумчарења углавном спроводе иностране организације које су основане по принципу етничитета (албанске, кинеске, турске хијерархијске групе или мреже румунских, српских/хрватских или румунских криминалаца), са италијанским криминалцима у споредној улози (Transcrime, 2004: 191).

У Великој Британији се организовани имиграциони криминал сматра једном од главних претњи организованог криминала. Знање језика и велико присуство различитих етничких заједница чине Велику Британију нарочито атрактивним одредиштем за илегалне мигранте. Верује се да већина илегалних миграција представља путовање из више фаза, при чему мигранти пролазе од криминалца до криминалца дуж ланца територијално ограничених криминалних мрежа (National Criminal Intelligence Service, 2003: 17).

Према сазнањима Интерпола, за Европу су од нарочите важности следећи кријумчарски путеви илегалних миграната (Interpol, 2012):

- из азијских земаља преко централноазијских република до Русије, и одатле преко Украјине, Словачке и Чешке Републике до западне Европе;

- из азијских земаља преко Ирана и Турске, дуж класичног Балканског пута за западну Европу;
- из подсахарске Африке преко северне Африке и Гибралтара до Шпаније или Италије.

Бродови се све више користе за кријумчарење људи, што често представља и знатан ризик по њихове животе. Неколико стотина људи сваке године изгуби живот у подручју између северне Африке и јужне Европе, током пута преко Медитерана.⁵

Како легалан улазак у ЕУ постаје све тежи, а контроле граница све веће, мигранти се великим делом ослањају на кријумчарске организације које им организују илегалне Transporte. Услед херметичког затварања спољних граница и међународних иницијатива попут поменутог Протокола УН против кријумчарења миграната, избеглице су на извесан начин гурнуте у руке кријумчара (Morison, 2001: 36). Недавно истраживање је показало да велика већина оних који траже азил и који илегално стигну у Европу на свом путу потраже помоћ кријумчара људима (Council of Europe, 2004: 28).

Недозвољена трговина оружјем

Чести ратни сукоби и жаришта широм света, грађански сукоби, постојање разних герилских покрета и терористичких организација, угрожена лична безбедност и неповерење у полицију, као и страх за имовинску сигурност, представљају само неке од фактора који утичу на легалну, али истовремено и илегалну производњу и трговину оружјем у свету данас. Након Другог светског рата изгледало је да постоје шансе да трансфери оружја буду строго ограничени и контролисани, с обзиром на то да су многе државе почеле усаглашавати ставове да производња оружја мора бити регулисана, те да се дозволе за извоз не издају ако купац не приложи сертификат о његовом коначном одредишту, односно коришћењу (Naylor, 2001: 344). Међутим, како је време пролазило, геостратегијски разлози одржавања постојећих капацитета производње оружја појединих држава постајали су све мање значајни и неважни у односу на финансијске разлоге, тако да је данас, након Хладног рата, пословање са оружјем у потпуности комерцијализовано. Тржиште оружја,

⁵ Верује се да се у периоду од 1995–2003. године више од 3.000 људи удавило док су покушавали да стигну у Шпанију, а у 2003. години више од 400 у покушају да стигну до Сицилије. У августу 2004. године 28 људи илегалних миграната се удавило испред Сицилије.

легално и илегално, дуго времена је било раздвојено на два сегмента – тржиште тешког и лаког наоружања, уз претпоставку да је тешко наоружање много опасније, због чега мора бити и строжије контролисано. Ипак, у скорије време се оправдано истиче да много више пажње треба обратити на мање и лакше наоружање, и то из најмање три разлога. Први је да је управо ово оружје најзаступљеније у бројним оружаним сукобима широм света, други – да када дође до неке конкретне конфликтне ситуације лако наоружање је то које најчешће убија, и треће – лако наоружање се много слободније набавља и лакше кријумчари (Naylor, 2001: 348).

Усвајањем *Протокола против незаконите производње и трговине ватреним оружјем, његовим деловима, компонентама и муницијом уз Конвенцију Уједињених нација против транснационалног организованог криминала*,⁶ истакнуто је да постоји јака повезаност организованог криминала и недозвољене трговине оружјем. Док се овај протокол ограничава на преносива оружја која имају цев и која испалају, предвиђено је да испалају или се лако могу модификовати тако да испалају хитац, зрно или пројектил на основу дејства експлозије, укључујући и старинска ватрена оружја или њихове копије, OSCE је 2000. године усвојио шири приступ, са тежиштем на малом и лаком оружју.⁷

Глобална, легална трговина малим и лаким наоружањем процењује се на 4 милијарде долара у 2000. години, а незаконита на око милијарду долара (Small Arms Survey, 2003). Ове процене су прилично непо-

⁶ *Protocol Against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition, Supplementing the United Nations Convention Against Transnational Organized Crime*. Тај протокол је саставни део Палермске конвенције, али је усаглашен тек након пет месеци од њеног, као и доношења друга два протокола, и усвојен 31 маја 2001. године у Њујорку. Како је предвиђено, Протокол ступа на снагу деведесет дана након што га ратификује, прихвати или му приступи четрдесет држава, али и без обзира на то не може ступити на снагу пре ступања на снагу саме Конвенције. Протокол је код нас објављен у: *Међународни уговори, књига I, том II – Међународна правна помоћ* (приредио Владимир Тодоровић), Београд, 2003, стр. 591–602.

⁷ Мало и лако оружје је дефинисано као оружје које може да носи човек, израђено или модификовано у складу са војним спецификацијама за употребу као убојити инструмент ратовања. Мало оружје обухвата широку категорију оружја намењеног за употребу од стране појединих чланова војних или безбедносних снага. Оно обухвата револвере и полуаутоматске пиштоље, пушке и карабине, аутоматске пушке, јуришне пушке и лаке митраљезе. Лако оружје обухвата широку категорију оружја намењеног за употребу од стране неколико чланова оружаних и безбедносних снага који служе као посада. Оно обухвата тешке митраљезе, ручне и монтажне бацаче граната, преносиве противавионске митраљезе, преносиве противоклопне митраљезе, бестрзајне пушке, преносиве бацаче противтенковских пројектила и преносиве ракетне системе, преносиве бацаче противавионских пројектила, као и оружје калибра мањег од 100 мм (OSCE, 2000).

уздане из разлога што већина држава укључена у легални промет наоружањем нерадо објављује званичне податке о обиму оствареног увоза или извоза или их држи у тајности, док се размере илегалног промета, оптерећене тамном бројком, делимично могу употпунити статистиком царинских и полицијских служби о заплећеним количинама наоружања. Више од 1.100 компанија у 98 земаља укључено је у производњу малог оружја. САД и Руска Федерација производе 70% глобалног ватреног оружја, а преосталих 30 земаља сматра се значајним произвођачима. У оквиру ових земаља налази се и 18 држава из централне и источне Европе. У 2000. години ЕУ је учествовала са 43% документованог извоза, док су остале европске земље имале удео од 12% (Small Arms Survey, 2003).

Илегална трговина малим и лаким наоружањем одвија се кроз црне и сиве тржишне трансфере. Први се одвијају у потпуној супротности са домаћим и међународним прописима о трговини наоружањем, тајним каналима од стране организованих криминалних група. У сивим трансферима оружја присутни су привидни елементи законитости, и спроводе се уз прикривени подстицај, подршку или знање представника државне власти. Поред новопроизведеног оружја, главни проблем у свету јесу огромне залихе оружја које је постало сувишно након завршетка Хладног рата. Обезбеђивање и уклањање огромних залиха вишка оружја представљало је, а у неким земљама и даље представља, велики изазов који обезбеђује добру зараду. Деведесетих година прошлог века милиони комада овог оружја су украдени, продати и извезени, легално и илегално, државним и недржавним актерима у Европи и другим деловима света (Council of Europe, 2004: 32).

Новија историја Европе пуна је примера повезаности трговине оружјем и организованог криминала, а у извесној мери и тероризма (Davis et al., 2001: 17). Тако су руске и италијанске криминалне организације биле активне усред конфликта у бившој Југославији. У периоду од октобра 1992. до марта 1994. године, белгијски, италијански и руски криминалци у сарадњи испоручили су преко 13.000 тона наоружања и муниције Хрватској и Босни, кршећи ембарго на оружје УН. Руске организоване криминалне групе, заједно са белгијским дилерима оружја испоручили су 200 тона наоружања у Сијера Леоне током 1999. и 2000. године, такође кршећи ембарго УН. Процене су да терористичке организације *ЕТА* и *IRA*, као и неки други терористички покрети, набављају оружје из области бивше Југославије (Davis et al., 2001: 18). У неким деловима југоисточне Европе општа расположивост илегалног наоружања довела је до својеврсне културе оружја. У БЈР Македонији рас-

прострањеност илегалног оружја распирила је међуетничке сукобе у 2001. години. У овом случају оружје је углавном шверцовано из Албаније и са Косова, али и из Бугарске, преко бугарских и македонских дилера оружја (Council of Europe, 2004: 32).

Кријумчарење дуванских производа

Организовани криминал експлоатише различите таксе високо опорезованих врста роба, као што су цигарете, алкохол и нафтни деривати, настојећи да избегне њихово плаћање кријумчарењем и пласманом таквих роба на црно тржиште, што му обезбеђује огромне зараде. Током деведесетих година XX века у Европи је у том погледу био изражен шверц нафтих деривата, метала (као што су никл, бакар и кобалт) и осталих природних ресурса, који су куповани по субвенционисаним ценама а затим шверцовани у иностранство и продавани по ценама на светском тржишту, које су биле знатно веће. Данас је на светском илегалном тржишту нарочито актуелан шверц цигарета. Поред САД, Европа игра главну улогу на дуванском тржишту – на њу отпада око 30% светске производње, 60% глобалног извоза и више од 50% глобалног увоза дуванских производа (Imperial Tobacco PLC, 2001: 7). Процене су да неких 25% произведених цигарета у свету, или више од 210 милијарди цигарета (разлика између пријављеног извоза и увоза), одлази на црно тржиште, чиме се заобилази плаћање високих државних такси.

Доминантна црта кријумчарења дувана јесте избегавање плаћања пореза – приходи од опорезивања цигарета значајни су за све државе света, а губици услед неплаћених пореза у овој области процењују се на 16 милијарди евра глобално на годишњем нивоу (Council of Europe, 2004: 30). Криминалне организације користе предности ин-транзитног система, који омогућава привремену суспензију плаћања пореза и царина, како би се олакшала међународна трговина цигаретама. Преко посредничких компанија оне наручују дуванске производе који се затим шаљу у унапред одређена складишта. У Европи, главна складишта за транзит цигарета се налазе у Хамбургу, Антверпену и Ротердаму. Остале важне локације укључују Солун (Грчка) или бесцаринске зоне у Швајцарској. Вишеструке трансакције које се обављају пре него што илегалне пошиљке стигну на коначно одредиште имају за циљ да сакрију правог купца чија је улога да снабдева кријумчарску организацију. Цигарете добијају нове „папире” и усмеравају се на локално црно тржиште, или шверцују назад у земљу извоза. Чињеница да се у многим

земљама шверц дувана сматра превасходно питањем избегавања плаћања пореза отежава ефикасну међународну сарадњу, јер су земље невољне да спроводе пореске законе других држава, односно да сарађују по питањима наплате пореза.

Осим тога, кријумчарење дувана подрива и политику јавног здравља, како појединих држава тако и на глобалном нивоу. Високе цене цигарета представљају један од најважнијих фактора спречавања пушења, нарочито међу младима. Међутим, расположивост јефтиних, кријумчарених цигарета и притисак индустрије дувана на националне владе да се смање порези на дуванске производе, озбиљно подривају политику превенције пушења.

Мреже организованог криминала користе слаб систем контроле трговине цигаретама, разне облике превара, корупцију, а некада се службе и насиљем, у кријумчарењу легално произведених, али и фалсификованих (илегално произведених) цигарета. Реакције органа безбедности у многим земљама у овим случајевима су прилично слабе – неретко организоване криминалне групе раде у тајној сарадњи са корумпираним јавним властима. Криминалне групе такође организују устројство и функционисање самог илегалног тржишта, када кријумчарене цигарете стигну на одредиште. Претпоставка да је шверц цигарета мање детерминисан висином саме таксе чије се плаћање кријумчарењем избегава, а много више организованим криминалним групама које се баве овим делатностима и слабом државном контролом, помаже у изналажењу одговора зашто неке земље са високим таксама показују низак ниво кријумчарења, док оне друге, са ниским ценама дуванских производа, имају висок ниво шверца. Тако је удео црног тржишта цигарета у западној Европи много нижи (и поред високих цена цигарета), у односу на земље централне и источне Европе. Критична фаза у организованом шверцу цигарета јесте тачка додир легалних и нелегалних оквира деловања – од момента када се неопорезоване цигарете поруче и набаве, до тренутка када им се обезбеде лажни папири или се пласирају на црно тржиште. То је тренутак у коме мултинационалне дуванске компаније наводно постижу тајне споразуме са организованим криминалним групама, користећи транзитну трговину, понекад и уз знање или учешће и самих јавних власти. Иако постоји могућност да претрпе знатну штету по свој имиџ (репутацију) или директне материјалне губитке од негативног медијског публицитета или полицијских акција сузбијања кријумчарења, ипак су мултинационалне компаније те које имају највише користи од шверца цигарета (Joosens & Raw, 1998: 69):

- кријумчарење стимулише потражњу на тај начин што се цигарете нуде по нижој цени купцу, док произвођачи остварују исти профит по цигарети (на губитку је државни буџет);
- кријумчарење представља начин уласка дуванских компанија на одређено тржиште на тај начин што међународно познате марке постају доступне по ниским ценама, пре свега младима који држе до имиџа, у земљама са ниским приходима.

Чињеницу да је кријумчарење цигарета заступљено у значајном обиму користе управо произвођачи цигарета лобирајући код влада за смањење пореза, тврдећи да су високи порези на цигарете управо главни разлог за њихово кријумчарење (Joosens & Raw, 1998: 70). У току 2002. године, Европска заједница је тужила америчке дуванске компаније због удруживања са криминалним организацијама у кријумчарењу њихових производа, што је резултирало годишњим губитком пореза и царина у Европској унији од више милијарди евра. Оптужбе су се односиле и на прање новца, корупцију и трговину са терористичким групама и државним спонзорисањем тероризма.⁸

Закључна разматрања

Кријумчарење миграната и трговина људима представљају релативно нове криминалне феномене, које карактерише интензивно укључивање организованих криминалних група у њиховој реализацији. И компјутерски криминал има веома значајну улогу у новој, интернационалној димензији организованог криминала. Међу злочинима који се најчешће извршавају коришћењем компјутера су прање новца и финансијске преваре. Електронске мреже пружају енормно велике могућности за кретање капитала без употребе традиционалних институција које би деловале као посредници. Незаконити фондови се једноставно могу кретати кроз државе у којима је политика борбе против прања новца маргинална, или уопште не постоји. Употреба компјутерских мрежа омогућава криминалцима да оперишу глобално, без физичког преласка преко државних граница. На тај начин они могу максимизирати своје пословне и инвестиционе могућности, док у исто време редукују ризик да ће бити идентификовани.

⁸ Из тужбе ЕУ од 10. јула 2002. године (Council of Europe, 2004: 31). У јулу 2004. *Philip Morris International* је објавио да је постигао споразум са Европском комисијом по којем ће платити милијарду долара Европској комисији и преузети мере за контролу шверца својих производа. Заузврат, Европска комисија ће одустати од судског спора (Action on Smoking and Health, 2004).

Либерализација тржишта ЕУ и отварање граница довели су до слабије контроле транспорта људи и роба, као и до већих могућности за разне облике кријумчарења којима се снабдевају илегална тржишта. Незаконите материје могу се кријумчарити копном, водом и ваздухом, уз помоћ путника или посаде, у пртљагу или терету. Криминалне организације користе сопствене видове транспорта и кријумчарске канале или легалне саобраћајне компаније и руте. У поређењу са другим видовима превоза, авио-саобраћај има највећи степен безбедности. У њему путници, услед ригорозне контроле, врло тешко могу прокријумчарити одређене предмете без откривања. Како би се премостиле безбедносне мере, посебно на већим аеродромима, криминалне групе често користе корупцију или врбују запослене у своје редове, с обзиром да значајан број радника на аеродромима има приступ забрањеним зонама. Сложеност пословања у транспортном сектору често значи да се различити послови у оквиру њега поверавају на реализацију различитим компанијама, које се у те сврхе унајмљују. Као резултат рентирања услуга и употребе различитих процедура контроле, повећавају се и могућности наступања одређених пропуста, што додатно отвара могућност члановима криминалних организација да се „убаце” у компаније које се баве транспортним услугама.

Имајући у виду међусобну разноликост земаља које су његове чланице, у документима Савета Европе се констатује да се организовани криминал у Европи јавља у много облика и укључује велики број криминалних активности (Council of Europe, 2004: 14). Међутим, у таквој разноликости ипак се издвајају три (криминална) тржишта која су заједничка за већину земаља, и то:

- преваре и остали облици привредног криминала,
- производња и кријумчарење дроге,
- људи као роба у процесу кријумчарења и трговине људима.

Већ неколико деценија уназад кријумчарење наркотика је синоним за организовани криминал у Европи. Насупрот томе, општа перцепција кријумчарења лица и трговине људима, као кључних проблема организованог криминала, релативно је новијег датума. Извештаји који Савету Европе стижу из земаља чланица, посебно последње деценије из централне и источне Европе, о проневерама и осталим облицима привредног криминала као једним од главних тржишта организованог криминала у смислу обима и економског утицаја, такође представља релативно нов тренд.

Литература:

1. Action on Smoking and Health (2004): *Marlboro Man does billion dollar deal on smuggling with Europe – ASH demands to know why UK is not included?*, <http://www.ash.org.uk/media-room/press-releases/marlboro-man-does-billion-dollar-deal-on-smuggling-with-europe-ashdemands-to-know-why-uk-is-not-included>.
2. Arlacchi, P. (2001): *The Dynamics of Illegal Markets, Combating Transnational Crime – Concept, Activities and Response*, London – Portland, OR.
3. Бачановиќ, О. (2002): Жртви на трговија со луѓе, *Годишник на Факултетот на безбедност*, Скопје.
4. Van Duynе, P. (1997): *Organized Crime, Corruption and Power, Crime, Law and Social Change*, vol. 29, no 3.
5. Ghrib, A. (2002): *Trafficking in Unaccompanied Minors – France, Trafficking in Unaccompanied Minors in the European Union*, IOM – IHESI, Brussels – Paris.
6. Davis, I. et al., (2001): *Organised Crime, corruption and illicit arms trafficking in an enlarged EU*, London.
7. Данаилов, В. (2001): *Трговија со луѓе-криминален бизнис со робовладелски лик*, Меѓународна организација за миграции, Мисија во Скопје, Скопје.
8. Department of State (2007): *Trafficking in Persons Report 2007*, USA.
9. Dusch, S. (2002): *Le trafic d'êtres humains*, Presses Universitaires de France, Paris.
10. EMCDDA, <http://eldd.ecdda.eu.int/trends/consumption>
11. Europol (2001): *Crime Assessment – Trafficking in Human Beings into the European Union*.
12. Zhang S., Chin L. (2000): *Enter the Dragon: Inside Chinese human smuggling organizations*, *Criminology*, Beverly Hills.
13. Imperial Tobacco PLC (2001), *Annual Report 2001*, Bristol.
14. Interpol (2001): *Heroin World Report 2001*, <http://www.interpol.int/Public/Drugs/heroin>.
15. International Labour Office (2005): *A Global Alliance Against Forced Labour* (2005), Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work.
16. Interpol (2012), *People Smuggling*, <https://www.interpol.int/Public/THB/PeopleSmuggling/Default.asp>.
17. IOM, UN (2001): *World Migration Report 2000*.
18. IOM (2002): *Trafficking for Sexual Exploitation – The case of the Russian Federation*, Geneva.
19. IOM (2011): *World Migration Report 2010 – The Future of Migration: Building Capacities for Change*.
20. Joosens, L., Raw, M. (1998): Cigarette smuggling in Europe: who really benefits?, *Tabacco Control*, vol. 7, no 1.

21. Мијалковић С. (2005): *Трговина људима*, Београд.
22. Мијалковић С. (2009): *Супротстављање трговини људима и кријумчарењу миграната*, Београд, 2009.
23. Morison J. (2001): *How anti-trafficking initiatives criminalise refugees*, London, CARE March 29.
24. Naylor R. T. (2001): The Rise of the Modern Arms Black Market and the Fall of Supply-Side Control, *Combating Transnational Crime - Concept, Activities and Response*, London – Portland, OR
25. National Criminal Intelligence Service (2003): *UK Threat Assessment – the threat from serious and organised crime 2003*, London.
26. Николић Д. (2004): Трговина људима као тешки облик криминалитета, *Теушки облици криминала*, Београд.
27. OSCE (2000): *Document on Small Arms and Light Weapons*, Plenary Meeting of the OSCE Forum for Security Co-operation on 24 November 2000.
28. Paoli, L., Fijnaut, C. (2006): Organised Crime and Its Control Policies, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, vol. 14, no 3.
29. Small Arms Survey (2003): *Insights and Mysteries: Global Small Arms Transfers, Small Arms Survey 2003*, Geneva,
http://www.smallarmssurvey.org/Yearbook2003/yb2003_presskit_ch3.pdf.
30. Transcrime (2004): *Trafficking in persons and smuggling of migrants into Italy*, Trento.
31. UNODC (2011): *World Drug Report 2011*, Vienna.
32. UNODC (2007): *World Drug Report 2007*, Vienna.
33. UNODC (2004): *Global Drug Trends 2004*, New York.
34. UNODC (2000): *World Drug Report 2000*, London.
35. Hamburgisches WeltWirtschaft Insitut (2008): *Stock estimates for the EU*,
http://irregular-migration.hwwi.net/Stock_estimates.6170.0.html.
36. Council of Europe (2004): *Organized crime situation report 2004 – focus on the threat of cybercrime*, Strasbourg.
37. Council of Europe: *Organised Crime - The need to respond*,
<http://www.coe.int/T/E/Com/Files/Themes/Organised-crime/default.asp>.
38. Yen, H.: *Number of illegal immigrants in US steady at 11.2M*,
http://seattletimes.nwsources.com/html/nationworld/2014097534_apusillegalimmigration.html.

Organized crime and illegal markets

Summary: Illegal market, similar to the legal one, is a place where or a field within which the exchange, production, sale and consumption of both goods and services are conducted the only difference being that these are either forbidden or strictly regulated goods or services. Criminal organizations act in the similar way as legal subjects in the state legitimate markets – they both strive towards profit acquisition through sale of goods and services using the profit gained in order to pay people working for them. For a number of years organized crime has rendered gambling services and prostitution at the illegal markets, while during the period of the Prohibition in the USA the focus was on providing the market with forbidden alcoholic beverages. It can be said today that organized crime covers predominantly the criminal markets of drugs, weapons, sexual services, human body parts, tobacco products, and similar. Liberalization of markets all around the world, particularly at the territory of the European Union, has lead to weaker control of transport of people and goods,, as well as to the greater range of possibilities for various forms of smuggling through which the illegal markets are supplied. The paper defines the notion and the main characteristics of illegal markets, as well as their most important forms – illegal drug trafficking, human trafficking and smuggling, illegal trafficking of weapons and smuggling and illegal sale of tobacco products.

Key words: illegal markets, organized crime, drug trafficking, human trafficking, smuggling of people, illegal trade in weapons, smuggling of tobacco products